

Notace znakových jazyků

Jan Fikejs

Podzimní semestr 2021

Náplň předmětu

- Struktura a fungování českého znakového jazyka
- Popis znaků v průběhu staletí
- Rozklad promluvy v ČZJ na lexémy a fonémy
- Bébiantův systém zápisu
- Stokoeho notační systém
- SignWriting
- HamNoSys
- Edimburský systém a zápis nemanuálních komponentů

Požadavky k zápočtu

- Účast na seminářích (2 neomluvené absence)
- Závěrečný test

Základní studijní literatura

OKROUHLÍKOVÁ, Lenka. *Notace znakových jazyků*

Znakový jazyk

Vymezení znakových jazyků

Přirozené, autonomní a ustálené vizuálně-motorické jazyky, zpravidla užívané komunitou neslyšících.

Typologicky i teritoriálně různorodá skupina jazyků, zpravidla ustálených na úrovni národa či státu, nemusí však být vázána na stát.

X nesystémové vizuálně-motorické prostředky,

X umělé vizuálně-motorických systémy,

X neautonomní systémy založené na vizualizaci audio-orálních jazyků,

X nesystémové skupiny přirozených gest a spontánně ikonické vizuálně motorické prostředky.

Přirozený vs. umělý jazyk

Přirozený jazyk - jazyk používaný určitým konkrétním společenstvím, komunitou, který slouží ke komunikaci.

Umělý (plánovaný, zkonstruovaný, modelový) jazyk - jazyk, který nevznikl spontánně, ale utvořil jej jeden autor nebo kolektiv odborníků

Jazyk vs. řeč

Jazyk - komunikační systém obecně.

Řeč - praktické uplatnění jazyka, promluva.

Jazyk x řeč - lingvistický a politický aspekt.

Znakový jazyk

Znaková řeč

Z. 155/1998, 384/2008 a další legislativa v našich podmínkách.

Znakový vs. znakovaný jazyk

Český znakový jazyk x znakovaná čeština.

Český znakový jazyk - přirozený a plnohodnotný komunikační systém tvořený specifickými vizuálně-pohybovými prostředky (tvarováním rukou, jejich postavením a pohyby, mimikou, pozicemi hlavy a horní části trupu) se základními atributy jazyka (znakovost, systémovost, dvojí členění, produktivnost, svébytnost a historický rozměr). Jeho gramatika je zcela nezávislá na jakémkoliv mluveném jazyce.

Znakový vs. znakovaný jazyk

Znakovaná čeština - využívá gramatické prostředky češtiny, která je současně hlasitě nebo bezhlasně artikulována. Spolu s jednotlivými českými slovy jsou pohybem a postavením rukou ukazovány jednotlivé znaky, převzaté z českého znakového jazyka. Znakovaná čeština v taktilní formě může být využívána jako komunikační systém hluchoslepých osob, které ovládají český jazyk.

Znakové vs. mluvené jazyky

Znakové jazyky	Audio-orální jazyky
vizuálně-motorické fonémy	audio-orální fonémy
simultánní kódování	primárně lineární kódování
ikonická motivace znaků	výlučně arbitrární znaky
nižší počet lexikálních jednotek	vyšší počet lexikálních jednotek
ontogeneze nepřímá (určující vliv vrstevníků a školy)	ontogeneze přímá (mezigenerační tradice)

Znakové vs. mluvené jazyky

Znakové jazyky	Audio-orální jazyky
minoritní sociální postavení	majoritní sociální postavení
užší škála ustálených stylů nahrazena individ. variabilitou	zpravidla širší škála ustálených stylistických útvarů
využití písemné formy je ojedinělé	prestižnost spjata s existencí písemnictví

Okruh uživatelů znakových jazyků

- Neslyšící (prelingválně, postlingválně neslyšící),
- nedoslýchaví,
- uživatelé kochleárních implantátů,
- slyšící.

Vývoj znakových jazyků

- Home sign:

znaky zaváděné pro individuální potřebu, zpravidla uvnitř rodiny složené ze slyšících a neslyšících.

Výsledkem obvykle pidžin (tedy nikoli jazykový systém), který se může stát jazykem prostřednictvím kreolizace.

- Village sign language:

nejnižší úroveň přirozeného jazyka, dochází k mezigenerační kontinuitě, jež odpovídá teritoriálnímu dialektu jedné obce u audio-orálních jazyků.

Vývoj znakových jazyků

- **Community sign language:**

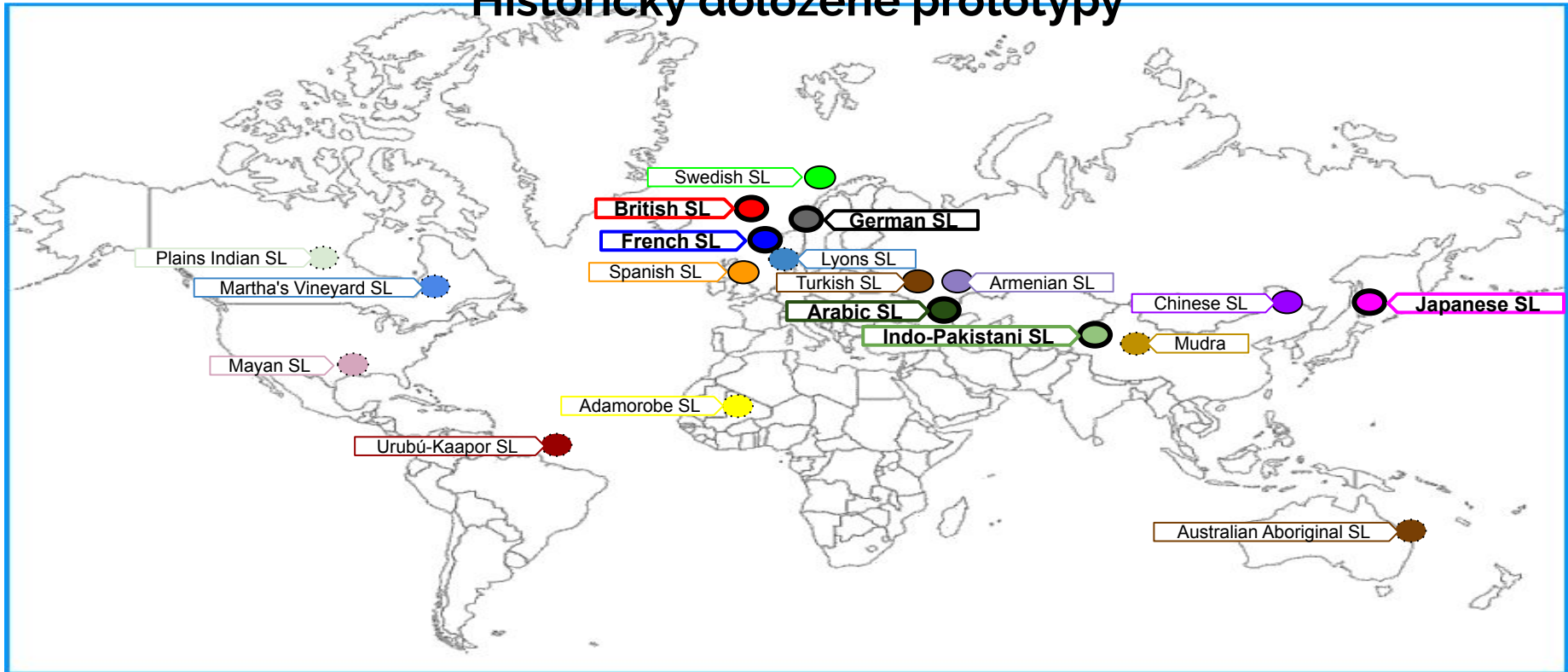
vzniká expanzí village sign language na interdialekt nebo národní standard.

- **Sign language family:**

vzniká štěpením community sign language po administrativním dělení nebo napodobením (resp. exportem) prototypu pro potřeby jiné komunity

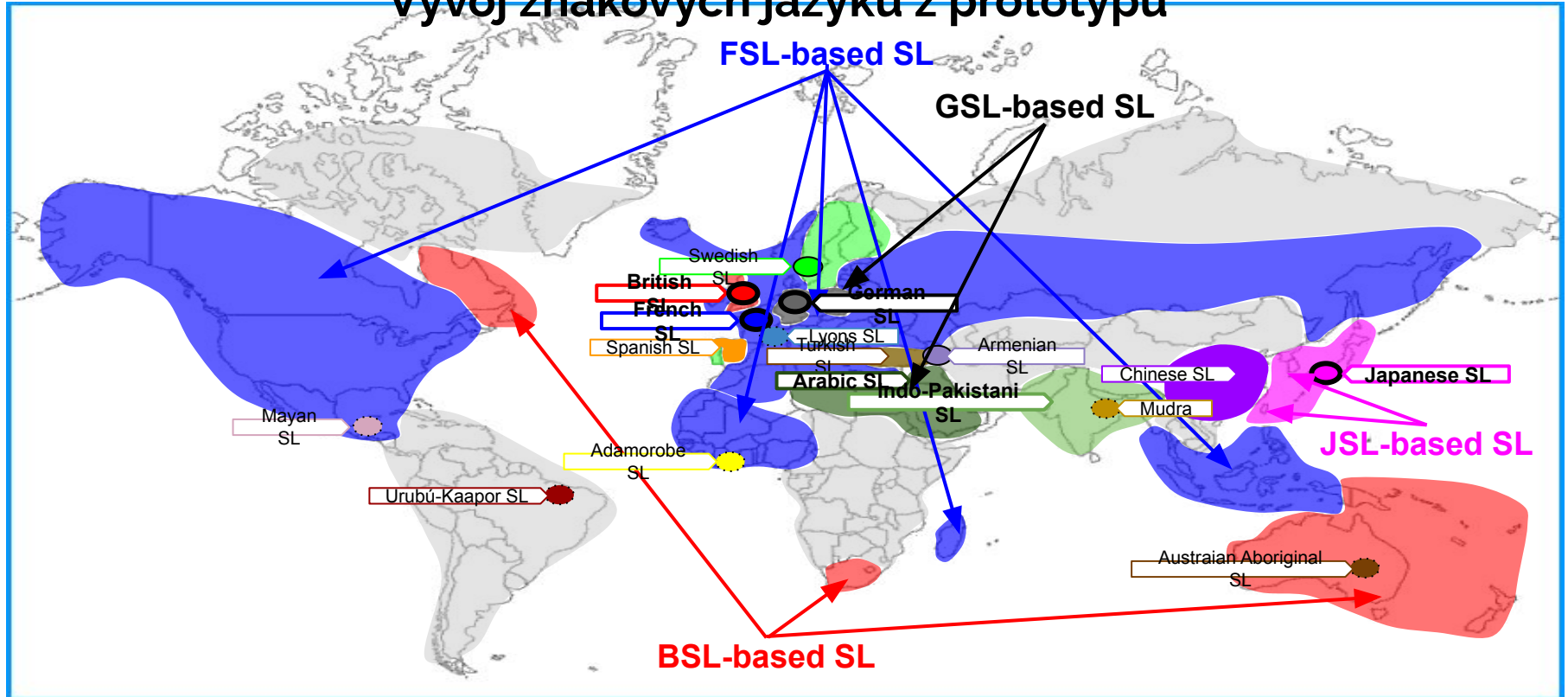
Fylogeneze a typologie znakových jazyků

Historicky doložené prototypy

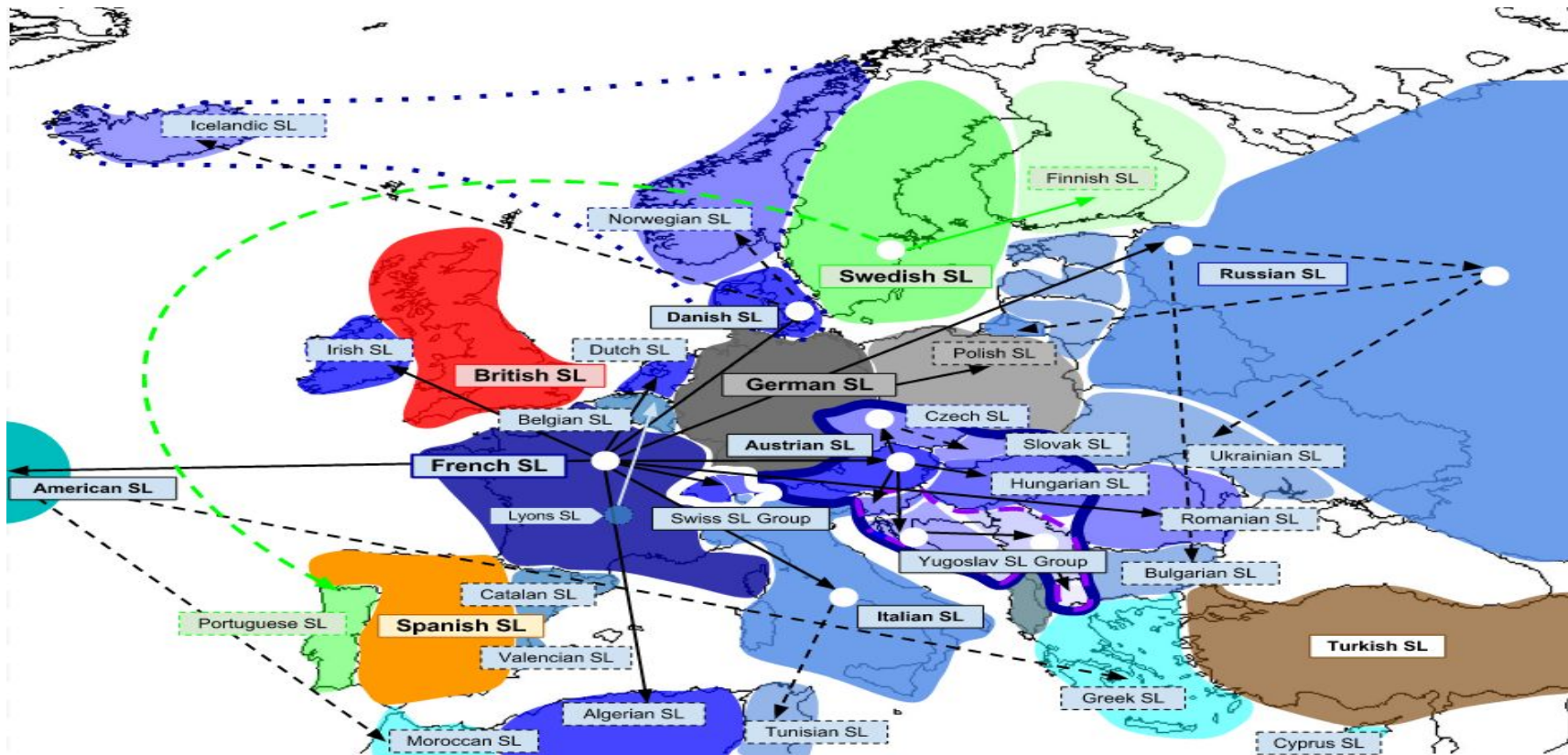

Fylogeneze znakových jazyků

Vývoj znakových jazyků z prototypů

Vývoj znakových jazyků v Evropě

Typologická klasifikace jazyků

Typologická diference mezi znakovými jazyky je minimální.

Všechny znakové jazyky **kolísají** mezi analytickým a polysyntetickým morfologickým typem, s malými vzájemnými rozdíly.

Znakovací prostor

Znakovací prostor – omezený prostor před tělem mluvčího - oblast vymezená anatomicky:

- vertikálně: temenem hlavy a pasem,
- horizontálně odzadu dopředu (sagitálně): rovinou hrudi a dosahem předloktí upažených rukou,
- horizontálně zprava doleva: dosahem pravého a levého předloktí upažených rukou.

Sdělení ve znakovém jazyce

Znakový jazyk využívá pro tvorbu sdělení dvou různých prostředků:

- část sdělení, která je produkována **pohyby rukou**, je částí **manuální**:
 - místo artikulace,
 - pohyb ruky/rukou,
 - orientace dlaně a prstů,
 - vzájemná poloha rukou,
 - kontakt.
- tvar ruky/rukou,

Sdělení ve znakovém jazyce

- Část sdělení, která je nesená pohyby obličeje (mimikou) a horní částí těla (hlavy a trupu), je částí **nemanuální**:
- **faciální** (realizované ve tváři) – obočí, oči, nos, ústa, jazyk, zuby, tváře, brada,
- **orální** – artikulace rtů:
 - mluvní komponenty** – pohyby rtu a/nebo úst, které jsou odvozeny z mluveného jazyka,
 - orální komponenty** – pohyby rtu a/nebo úst, které nejsou odvozeny z mluveného jazyka,
- **jiné** - hlava, ramena, horní část trupu.

Manuální komponenty - parametry znaku

Změnou jednoho parametru znaku dochází ke změně významu znaku.

- PŘÍTEL x VLASTNÍ (jiný tvar ruky),
- VYCHOVÁVAT x POČASÍ (jiný tvar ruky),
- ČEKAT x ŽÍT (jiný pohyb),
- SPORT x ŘEDITEL (místo artikulace).

Nemanuální komponenty

4 základní typy:

- **operátor** - gramatický operátor, který funguje po dobu artikulace nejčastěji jednoho výrazu, někdy po dobu trvání věty či výpovědi (např. negace, zjišťovací otázka, doplňovací otázka, kladná (souhlasná) věta),
- **modifikace** - modifikuje význam znaků, např. velikost, intenzita, rychlost,
- **indikátor promluvy** - reguluje tok promluvy, např. ověření souhlasu, porozumění, potvrzení,
- **pocit** - vyjadřuje subjektivní postoje znakujících k situaci, o které se komunikuje (např. odpor, hněv, překvapení).